

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У
БЕОГРАДУ

**Извештај о прегледу и оцени докторске дисертације мастера Јелене Д. Лалатовић
„Жанрови књижевне критике и полемике у омладинској и студентској периодици:
критичка јавност на Београдском универзитету од 1937. до 1968. године“**

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовao комисију:

На редовној седници одржаној 21. фебруара 2023. године Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду донело је одлуку (бр. 540/1) о образовању комисије за преглед и оцену докторске дисертације коју је мср Јелена Д. Лалатовић предала под насловом „Жанрови књижевне критике и полемике у омладинској и студентској периодици: критичка јавност на Београдском универзитету од 1937. до 1968. године“ (менторка: ванр. проф. др Ана Коларић).

2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:

1. др Станислава Бараћ, виша научна сарадница (председница Комисије)
ужа научна област: наука о књижевности
датум избора у звање: 8. 07. 2020.
Назив установе у којој је члан комисије запослен: Институт за књижевност и уметност у Београду.

2. др Бојан Ђорђевић, редовни професор
ужа научна област: библиотекарство
датум избора у звање: 14. 10. 2020.
Назив установе у којој је члан комисије запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

3. др Јелена Милинковић, научна сарадница
ужа научна област: наука о књижевности
датум избора у звање: 26. 04. 2017.
Назив установе у којој је члан комисије запослен: Институт за књижевност и уметност у Београду

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног родитеља, презиме	Јелена, Данијела, Лалатовић
Датум и место рођења	19. 04. 1994. Савски венац, Београд, Србија
Наслов мастер тезе	Женска страна рата: меморија и поетика у роману <i>Равнотежа</i> и часопису <i>ProFemina</i> ауторке и уреднице Светлане Слапшак
Датум и место одбране мастер тезе	26. 09. 2017. године, Филолошки факултет у Београду
Научна област из које је стечено академско звање мастера	наука о књижевности

III НАСЛОВ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

„Жанрови књижевне критике и полемике у омладинској и студентској периодици: критичка јавност на Београдском универзитету од 1937. до 1968. године“

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мср Јелене Д. Лалатовић резултат је самосталног истраживања књижевноисторијских извора (одабране периодике и одговарајуће архивске грађе, као и појединачних књижевних дела), захваљујући чему је кандидаткиња учила и издвојила књижевне, културне и друштвене појаве и процесе које је сажето исказала насловом дисертације, те их анализирала кроз оригинално изграђени методолошки оквир.

Основни текст дисертације распоређен је у следећих седам целина: 1) Методологија проучавања омладинске књижевности и културе – прилог филологији *самоослобођења* (1–17); 2) Појмови у истраживању периодике (17–60); 3) Традиције: (дис)континуитети студентског покрета на Београдском универзитету (60–81); 4) Између еманципације и стаљинизма: књижевна критика у међуратној и раној послератној периодици (81–106); 5) Лист *Студент* (1937–1968): илегални рад, авангардизам и антифашистичко наслеђе (106–142); 6) Контрадикције и парадокси универзитетске јавности (142–178); и Закључак (178–182).

Након основног текста докторске дисертације, који садржи и 123 фусноте, следи Литература (182–196). Одељак Литература подељен је на *изворе* – који обухватају списак архивске грађе, списак збирки докумената и 16 периодичних публикација – и на *примарну* и *секундарну* литературу. Сама архивска грађа потиче из осам архивских фондова: Антифашистички фронт жена, Напредни студентски покрет, Лични фонд Небојше Попова, лична збирка Милована Матића Лулета, Збирка напредни студентски покрет, Збирка песама радничких песника и песника револуције, Фонд Централног пресбириа Председништва Министарског савета Краљевине Југославије, Савез студената Југославије. Примарна и секундарна литература обухватају укупно 211 библиографских

јединица. Укупно, дисертација има 196 страница, форматираних према захтевима одговарајућег упутства, односно 562. 761 карактер текста.

У првом поглављу кандидаткиња је аналитички прецизно раздвојила *предмет, методологију и циљ* истраживања. *Предмет истраживања* јесте *развој жанрова* књижевне критике и полемике у омладинској и студентској периодици од 1937. до 1968. године. У том смислу, кандидаткиња је истраживачки привилеговала три културна гласила омладинског покрета: лист *Студент* (1937–1968), и часописе за књижевност и културу *Млада култура* (1939–1940) и *Младост* (1945–1952). *Методологија* је пак заснована на разради три кључна емпиријско-теоријска појма помоћу којих кандидаткиња структурира приступ обимној грађи у широком временском распону. То су: аутономија универзитета, универзитетска јавност и књижевна критика. У овом поглављу кандидаткиња је пружила преглед досадашњих теоријских разматрања односа аутономије универзитета и универзитета као својеврсне јавности (Хумболт, Јасперс, Хабермас), као и скицу развоја књижевне критике од жанра осамнаестовековне периодике до етаблиране академске дисциплине у двадесетом и двадесет првом веку. Повезујући методологију *појмовне историје* (Тодор Куљућ) са методолошким развојем у оквиру филологије, кандидаткиња је аргументовала због чега је *филолошки метод* најоптималнији за анализу комуникацијских и текстуалних механизма који повезују појмове аутономије универзитета, универзитетске јавности и књижевне критике. *Циљ истраживања* огледа се управо у томе да се у контексту изабраног предмета и постављене методологије покаже како је *књижевност* у датом историјском периоду представљала средство самоослобођења студентске омладине, односно како она то и у другим епохама може бити.

Друго поглавље организовано је у пет потпоглавља: 2.1. *Омладина, омладински часопис и омладинска култура*; 2.2. *Антифашизам у студентским и омладинским гласилима пре и после Другог светског рата*; 2.3. *Раслојавање појма омладине („народни студенти”, „студентска омладина”, „радичка омладина”)* 2.4. *Дуг модерности: контекстуализација појмова „напредно” и „прогресивно”* 2.5. *Универзитетска јавност – модел интерпретативне заједнице*. У овом потпоглављу кандидаткиња је помоћу анализе дискурса и компаративне анализе периодичке и архивске грађе (Напредни студентски покрет) реконструисала изворна значења ових појмова насталих у оквиру радикалних друштвених и културних пракси напредног студентског покрета на Београдском универзитету између два светска рата. Јелена Лалатовић затим анализира улогу антифашистичке и патриотске мобилизације како у формирању културних и уредничких политика омладинске периодике, тако и у обликовању значењског хоризонта, захваљујући чему се појмови омладине и омладинске културе усложњавају тако да у датом периоду подразумевају антифашистичку и револуционарну конотацију.

Треће поглавље подељено је на три потпоглавља: 3.1. *Улога жене, антифашизам и нове интелектуалне парадигме*; 3.2. *Жанрови – преглед критике и полемике*; 3.3. *Књижевност и књижевна критика на раскришћу социјалистичког реализма и модернизма*.

У овом поглављу анализирају се проблеми *модернизације* и *модернизма*, *социјалистичког реализма* као културне, књижевнокритичке и идеолошке парадигме, и питање *еманципације жена*, и то као теме и појмови на основу којих се могу уочити и пратити континуитети и дисконтинуитети између омладинског покрета у међуратном периоду и омладинског покрета у послератној Југославији.

Четврто и пето поглавље могу се сматрати средишњим будући да су у целини посвећени основном предмету дисертације: развоју жанрова књижевне критике и полемике у омладинској периодици. Четврто поглавље подељено је на три целине: 4.1. *Књижевна критика у часопису Млада култура (1939–1940)*; 4.2. *Почеци теоријске дебате у часопису за књижевност и културу Младост (1945–1952)*; 4.3. *Омладина и њена послератна књижевност: меморија и поетика*. На примеру часописа *Млада култура* и *Младост* – које поред тога што су представљали званичну културну политику студентског покрета на Београдском универзитету повезује и континуитет у сарадничкој структури и уређивачкој политици – Јелена Лалатовић показује да је књижевна критика у омладинским часописима одражавала, али и критички промишљала комплексан положај омладинских организација у односу на Комунистичку партију Југославије, која је у међуратном периоду деловала у илегалним условима, а после Другог светског рата постала владајућа партија. Захваљујући томе, књижевнокритички обрасци омладинске периодике развили су одређене књижевноисторијске специфичности, чије је упориште, како кандидаткиња аргументује, управо у томе што се ови обрасци мање или више експлицитно ослањају на идеју универзитета као заједнице слободних и једнаких.

Пето поглавље се састоји из пет потпоглавља: 5.1. *Проблем артикулације и очувања антифашистичке традиције омладине из перспективе развоја жанрова у периодици*; 5.2. *Репортажа у Студенту*; 5.3. *Књижевна критика у Студенту*; 5.4. *Пolemика у Студенту*; 5.5. *Два вида цензуре*. Кандидаткиња је уочила и анализирала парадигматске промене које су се одвијале унутар жанрова репортаже, књижевне критике и полемике у листу *Студент* (1937–1968) као својеврсном епохалном оквиру одређеним најпре појавом антифашизма а затим и његовом употребом као идејног наслеђа послератне омладине.

Шесто поглавље садржи четири потпоглавља: 6.1. *Репрезентација жена: пукотине авангардизма*; 6.2. *„Случај Praxis” – професори и студенти као интерпретативна заједница*; 6.3. *Студент у контексту стварања универзитетске мреже часописа и листова*; 6.4. *Заокрет од критике ка теорији*. Полазећи од проблематизације односа друштвено-политичког контекста и улоге студентске и академске штампе у борби за слободу изражавања, кандидаткиња у овом поглављу анализира дијалектику инхерентних својстава омладинске односно студентске периодике и друштвено-политичких утицаја.

У Закључку кандидаткиња рекапитулира сазнајне резултате претходних поглавља, разматрајући на који начин закључци овог истраживања могу бити релевантни за савремено поимање омладинског активизма и омладинске културе.

Након Закључка следи Литература, која је подељена на изворе (архивске изворе, документе и периодичку грађу) и примарну и секундарну литературу.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

У првом поглављу дато је одређење омладинске периодике у ужем смислу, у оквиру којег су гласила *Студент* (1937–1968), *Млада култура* (1939–1940) и *Младост* (1945–1952) издвојена у односу на бројне друге омладинске листове и часописе на основу чињенице да је њихова уређивачка политика резултат програмски експлициране везе са револуционарним антифашистичким студентским покретом на Београдском универзитету. Ово одређење требало би да послужи као полазна основа у даљим историографским и књижевноисторијским истраживањима деловања југословенске омладине, као и прецизирања улоге њене штампе у антифашистичком и револуционарном покрету.

Оригиналан допринос унутар другог поглавља представља кандидаткињино аналитичко издвајање *социјалистичког хуманизма* као антифашистичке културне политике, и тумачење његовог односа према традиционалном хуманизму. Посебно је вредан из тога изведен закључак да су *полемике* о овим темама, вођене на страницама студентских часописа тридесетих година, обликовале интелектуално, културно и идеолошко језгро из ког ће шездесетих година 20. века настати *универзитетска јавност*. Из свега произлази теза кандидаткиње да је дата јавност замишљена и реализована као *интерпретативна заједница наставника и студената* на универзитету.

Пажљива критичка анализа дискурса три кључна часописа, промишљен одабир илустративних примера, њихово филолошко тумачење као и шира контекстуализација издвајају се као основна вредност четвртог и петог поглавља. Тачније, четврто поглавље бави се у том смислу часописима *Млада култура* и *Младост*, док се у петом кандидаткиња усредсређује на лист *Студент*.

У петом поглављу се као вредно истиче кандидаткињино *уочавање парадигматских промена* у оквиру жанрова књижевне критике, полемике и социјалне репортаже, тј. да су оне условљене начином на који се значењски опсег доминантних идеологема (антифашизам, омладински авангардизам и социјалистички реализам) мењао заједно са променама друштвено-историјског контекста од тридесетих до 60-их година 20. века. Кандидаткиња је показала да је *Студент* у том смислу представљао како самосвојну културну мрежу која је подстицала одређен тип књижевне критике, тако и медиј чије су журналистичке и књижевне праксе битно утицале на културне обрасце и поетику српске књижевности. У потоњем смислу кључно је запажање о утицају на појаву тзв. *стварносне прозе* која се ослањала на уметнички поступак социјалне репортаже, и органски произлазила из демистификације социјалистичког реализма.

Изузетан допринос шестог поглавља за историјска проучавања југословенске епохе лежи у кандидаткињиним закључку да се *период од 1937. до 1968. године* може разумети као *самосвојна етапа у историји омладинске периодике*. Ту епоху окончало је, према

тумачењу Јелене Лалатовић, гашење студентског покрета из 1968. године, а тиме и целокупног револуционарног оквира који је током прве половине двадесетог века условљавао значењски опсег појма *омладине*. За даља истраживања југословенске периодике и теорије књижевности вредно је кандидаткињино закључно указивање на појаву новог модела студентског часописа, попут часописа југословенских студената *Идеје*, који представља одговор на описане друштвено-историјске изазове, као и окретање од књижевне критике ка теорији (књижевности).

Као вредан аспект закључног дела докторске дисертације издваја се кандидаткињино интелектуално подстицајно сагледавање свих претходних закључака у појединачним поглављима у односу на могућности омладинског активизма данас и у блиској будућности.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. „Југословенски средњи век“ – Дискурси национализма, модернизације и традиције у часопису *Југословенче. Часописи за децу: југословенско наслеђе (1918–1991)*, зборник радова, уредиле Станислава Бараћ и Тијана Тропин. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2019. 73–92.
2. „Употреба појма *омладинска књижевност* тридесетих година XX века и савремена књижевноисторијска евалуација књижевности за децу и младе тог периода“. *Детињство: часопис о књижевности за децу* 1 (2021): 136–148.
3. „Siluete revolucije. Ideje V. I. Lenjina, L. D. Trockog i A. V. Lunačarskog u *Zenitu* (1921–1926)“. *Zbornik radova Akademije umetnosti u Novom Sadu* 1 (2021): 68–78.
4. „Između 'proleterskog' i 'građanskog' feminizma: oblici moderne ženske subjektivnosti u časopisu *Ženski pokret* (1934–1938)“. *Женски покрет (1920–1938): зборник радова*, уредиле Јелена Милинковић и Жарка Свирчев. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2021. 481–497.
5. „Феминизам у омладинским часописима: ка историји девојачке културе у Југославији“. *Модернизам и авангарда у југословенском контексту I*, зборник радова, уредили Биљана Андоновска, Томислав Брлек и Адријана Видић. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2021. 153–166.
6. „Од критике ка теорији: омладина и омладинска периодика (1937–1968)“. *Модернизам и авангарда у југословенском контексту II*, зборник радова, уредили Биљана Андоновска, Томислав Брлек и Адријана Видић. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2022. 129–142.
7. „Интернационализам женске периодике: часописи *Жена данас* и *The Woman Today* (1936–1937)“. *Часопис Жена данас (1936–1940): просвећивање за*

револуцију, зборник радова, уредила Станислава Бараћ. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2022. 127–146.

8. „*Студент и Praxis*: студентска и академска периодика у борби за аутономију универзитета и слободу (књижевне) критике 1968–1974“. *Књижевна историја: часопис за науку о књижевности*, 54. 178 (2022).

Научна критика

„*Dugi ženski marš: radnički pokret u istoriji idejnih i društvenih sukoba*“. *Genero: časopis za feminističku teoriju* 25 (2021): 169–182.

VII ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Поред закључака истраживања који су изнети у оквиру одељка за вредновање појединих делова дисертације, као њена два важна општија закључка вреди издвојити: 1) закључак, који је најпре постављен као теза, да се идеја аутономије универзитета у југословенском контексту артикулисала а затим и очувала као дело напредног тј. револуционарног студентског покрета на Београдском универзитету 20-их и 30-их година 20. века, односно као последица антибирокупатских и антистаљинистичких опредељења студентског покрета 1968. године; и 2) закључак да је анализирана омладинска периодика била формативна за револуционарну студентску омладину, те да је књижевност везана за ту периодичку била конститутивна за одговарајуће еманципаторске политичке процесе односно да је служила као средство самоослобођења.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Докторска дисертација мср Јелене Д. Лалатовић производ је, дакле, самосталног истраживања извора (одабране периодике и одговарајуће архивске грађе, као и појединачних књижевних дела), захваљујући чему је кандидаткиња учила и издвојила књижевне, културне и друштвене појаве и процесе које је сажето исказала насловом дисертације. Избор и начин коришћења секундарне литературе (теоријске и историографске) условљен је датим самосталним читањем и оригиналним увидима, те је тако методолошки оквир истраживања такође резултат самосталног и промишљеног селектовања и повезивања постојећих теоријско-методолошких модела. Кандидаткиња је тако постигла уравнотежен однос описног, аналитичког и теоријског начина излагања у приказивању и тумачењу резултата докторског истраживања. То уједно и јесте најадекватнији начин излагања и аргументације у истраживањима која обухватају слојевиту изворну грађу одређене епохе, а неминовно захтевају њену историјску преспективизацију као и теоријско уопштавање. Најоптималнији начин обједињавања ова два научна захтева при истраживању (књижевно-културно-друштвено-)историјских појава и процеса лежи у приступу који привилегује појмовну анализу као средишњу нит

аргументације постављене тезе, што је Јелена Лалатовић управо и учинила у својој дисертацији. Не запостављајући ни у једном тренутку описни и илустративни поступак (јер тврдње које се износе морају бити доказане и изабраним цитатима из разноврсне грађе), и не занемарујући теоријска разматрања везана за предмет истраживања или општу методологију, кандидаткиња је оправдано изабрала ослањање на појмове као основна аналитичка средства која ће повезати два нивоа изношења истраживачких резултата. У овом истраживању у том смислу су се издвојили аутономија универзитета, универзитетска јавност и књижевна критика као метапојмовни оквири унутар којих се пак разматрају антифашизам, омладински авангардизам, модернизација и културна политика социјалистичког хуманизма, а на примарном истраживачком појмовно-жанровском основу књижевне критике социјалистичкореалистичке и модернистичке оријентације, као и полемике, репортаже и фелтона.

IX ПРЕДЛОГ

На основу укупне оцене докторске дисертације, Комисија предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да усвоји њен позитиван извештај о докторској дисертацији мср Јелене Лалатовић „Жанрови књижевне критике и полемике у омладинској и студентској периодици: критичка јавност на Београдском универзитету од 1937. до 1968. године“.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

1. др Станислава Бараћ, виша научна сарадница (председница Комисије),
Институт за књижевност и уметност у Београду

-
2. др Бојан Ђорђевић, редовни професор,
Филолошки факултет Универзитета у Београду

-
3. др Јелена Милинковић, научна сарадница,
Институт за књижевност и уметност у Београду

У Београду, 2. 03. 2023.